

सावित्रीबाई फुले

3 जानेवारी 2022 रोजी देशात भारतातील पहिल्या महिला शिक्षिका सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म-दिवस साजरा केला जातो. त्या एक कार्यकर्त्या होत्या, ज्यांनी भारतातील स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी काम केले आणि त्यांना सामाजिकदृष्ट्या बांधलेल्या भेदभावाच्या प्रथांच्या बंधनातून मुक्त होण्यासाठी शिक्षण घेण्याचे आवाहन केले.

नाव	सावित्रीबाई ज्योतिबा फुले
जन्मतारीख	3 जानेवारी, 1831
जोडीदाराचे नाव	ज्योतिबा फुले
शिक्षण	शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रम (अमेरिकन मिशनरी, सिंथिया फॅरर)
मुले	यशवंत फुले (दत्तक)

सुरुवातीचे जीवन : शिक्षण, विवाह, कुटुंब

- सावित्रीबाईंचा जन्म 3 जानेवारी 1831 रोजी महाराष्ट्रातील नायगाव गावात झाला. त्या वेळी सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या माळी समाजात जन्माला येणे म्हणजे स्त्रीसाठी शिक्षण नव्हते. वयाच्या ९ व्या वर्षी ज्योतिबा फुले यांच्याशी विवाह केला तेव्हा त्या निरक्षर होत्या. ज्योतिबा त्यावेळी १३ वर्षांचा होते आणि इयत्ता तिसरीत शिकला होते.
- सामाजिक विषमता दूर करण्यासाठी स्त्रीशिक्षणावर ठाम विश्वास ठेवणारे त्यांचे दूरदर्शी पती ज्योतिबा फुले यांच्यामुळे सावित्रीबाईंना शिक्षणाचा मार्ग सापडला.
- कुटुंबाच्या आज्ञेविरुद्ध त्याने आपल्या पत्नीला घरी शिकवायला सुरुवात केली.

सावित्रीबाई फुले यांचे आयुष्य बदलून टाकणारी घटना :

- सावित्रीबाई लहान असताना त्या इंग्रजी भाषेतील पुस्तकाची पानं ओढत होत्या, तेव्हा त्यांच्या वडिलांनी त्यांना रंगेहाथ पकडलं. त्याने तिच्या हातातून पुस्तक हिसकावून घेतले आणि तिला पुन्हा कधीही स्पर्श न करण्यास सांगून ते दूर फेकले. अभ्यास करणे हा केवळ त्या काळात उच्चवर्णीय पुरुषांचा अधिकार मानला जात असे. सावित्रीबाईंनी त्या दिवशी आश्वासन दिले की काहीही झाले तरी वाचायला आणि लिहायला शिकेल.

सावित्रीबाई फुले चरित्र : करिअर

- ज्योतिबा फुले यांनी त्यांना पुण्यातील एका प्रशिक्षण संस्थेत शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रमात दाखल केले होते. अहमदनगरमधील अमेरिकन मिशनरी, सिंथिया फॅरर आणि पुण्यातील एका सामान्य शाळेत अशा दोन शिक्षकांच्या प्रशिक्षण कार्यक्रमांमध्ये त्यांनी स्वतःला प्रवेश नोंदवून घेतला. त्यानंतर सावित्रीने भारतातील कोणत्याही शाळेच्या पहिल्या महिला मुख्याध्यापिका आणि देशातील पहिल्या महिला शिक्षिका बनल्या. त्यांचा जन्मदिवस महाराष्ट्रात बालिका दिन म्हणूनही साजरा केला जातो.

- त्या वेळी क्रांतिकारी स्त्रीवाद्यांपैकी एक असलेल्या सगुणबाईसोबत त्यांनी पुण्यात मराठवाड्यातील मुलींच्या शाळेत शिकवायला सुरुवात केली.
- 1851 पर्यंत, सावित्रीबाई फुले आणि जोतिबा फक्त मुलींसाठी पुण्यात तीन वेगवेगळ्या शाळा चालवत होते. तिन्ही शाळा मिळून 150 पेक्षा जास्त विद्यार्थिनींनी नोंदणी केली होती.

सावित्रीबाई फुले चरित्र: नोकरीतील प्रतिकार

- सावित्रीबाई फुले आपल्या शाळेत एक अतिरिक्त साडी घेऊन जात असत कारण त्या त्यांच्या शाळेत शिकवण्यासाठी आपल्या शाळेत जात असत, तेव्हा पुराणमतवादी उच्च जातीच्या स्थानिकांकडून त्यांना दगड आणि घाणीची तस्करी केली जात असे.
- फुले यांना त्यांच्या परिसरातील उच्च वर्गाकडून अशा प्रकारच्या त्रासांना सामोरे जावे लागले आहे कारण ते दडपलेल्या माळी जातीचे होते.
- मनुस्मृती आणि त्यातील ब्राह्मणी ग्रंथांच्या विरोधात अभ्यास करण्याचे पाप केल्याचा ठपका ठेवल्यानंतर शेवटी त्यांना १८४९ मध्ये आपल्या वडिलांचे घर सोडावे लागले.
- पतीसोबत मिळून त्यांनी विविध जातीतील मुलांना शिकविले आणि एकूण १८ शाळा सुरू केल्या होत्या. बलात्कार पीडित आणि गरोदरपणातील पीडितांसाठी त्यांनी बालहत्या प्रतिबाधक गृह नावाचे केअर सेंटरही सुरू केले.

संस्थात्मक योगदान

सावित्रीबाई फुले आणि ज्योतिबा फुले यांनी मिळून समाजकार्यासाठी काही संस्था स्थापन केल्या होत्या. त्या खालील प्रमाणे:

- 14 जानेवारी 1848: भिडे वाड्यात मुलींसाठी पहिली शाळा
- 1851: पुण्यातील नाना पेठेत अस्पृश्यांची पहिली शाळा
- 1863: बालहत्या प्रतिबंधक गृह
- महिला सेवा मंडळ सचिव
- 1873: सत्यशोधक पद्धतीने पहिला विवाह घडवून आणला

पुस्तके

- काव्यफुले (काव्यसंग्रह)
- सावित्रीबाईंची गाणी (१८९१)
- सुबोध रत्नाकर
- बावनकशी
- जोतिबांची भाषणे (संपादक सावित्रीबाई फुले १८५६)

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

- ब्रिटिश वसाहतवादी राजवटीत महाराष्ट्रातील स्त्रियांचे आणि दलित समाजाचे जीवनमान उंचावण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावणाऱ्या एकोणिसाव्या शतकातील भारतीय समाजसुधारक सावित्रीबाई फुले यांच्या सन्मानार्थ ९ ऑगस्ट २०१४ रोजी या संस्थेचे नाव पुणे विद्यापीठातून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ असे करण्यात आले.

सावित्रीबाई फुले जीवनचरित्र : मृत्यू

- ज्योतिबा आणि सावित्रीबाईंना स्वतःची मुले नव्हती. त्यांचा एक दत्तक मुलगा यशवंत होता ज्याने बुबोनिक प्लेग पीडितांसाठी काम करण्यासाठी क्लिनिक उघडले. सावित्रीबाई फुले यांचेही त्याच प्लेगमुळे निधन झाले, 10 मार्च 1897 रोजी त्यांनी अखेरचा श्वास घेतला.